

УДК 378.03

Білик Людмила Іванівна,*доктор педагогічних наук, професор Черкаського державного технологічного університету, м. Черкаси***Чемерис Інґріда Альгімантівна,***кандидат біологічних наук, доцент Черкаського державного технологічного університету, м. Черкаси*

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ – ЗАПОРУКА РОЗВИТКУ НАЦІЇ

У статті автор розкриває актуальність, основні складові та фактори, що зумовлюють формування духовно-моральної особистості на основі дослідження та опитування студентської молоді гуманітарного та технічного напрямів навчання. За результатами дослідження зроблено висновки та практичні рекомендації для впровадження до навчально-виховного процесу вищих навчальних закладів основних засад духовно-морального виховання.

Ключові слова: *високодуховна особистість, духовний розвиток, ціннісні орієнтації, соціалізація, громадянська позиція, моральність.*

Билык Л. И., Чемерис И. А. Духовно-нравственное воспитание студенческой молодежи – залог развития нации

В статье автор раскрывает актуальность, основные составляющие и факторы, которые определяют формирование духовно-нравственной личности на основе исследования и опроса студенческой молодежи гуманитарного и технического направлений образования. На основе результатов исследования сделаны выводы и практические рекомендации по внедрению в учебно-воспитательный процесс высших учебных заведений основных норм духовно-морального воспитания.

Ключевые слова: *высокодуховная личность, духовное развитие, ценностные ориентации, социализация, гражданская позиция, нравственность.*

Bilyk L.I., Chemerys I.A., Spiritual and Moral Education of Students is the Key to Development of the Nation

In this article the author reveals the actuality, basic components and factors that determine the formation of spiritual and moral personality. This work is based on the research and the survey conducted among the students in humanitarian and technical areas of study. The conclusions and practical recommendations for implementation of the basic principles of spiritual and moral education into the educational process of higher education institutions (HEI) are drawn from the research.

Key words: *highly spiritual identity, spiritual development, values, socialization, citizenship, morality.*

Постановка проблеми. Важливим показником духовного розвитку особистості є її духовна спрямованість, яка визначається ціннісними орієнтаціями людини та духовними інтересами. Ціннісна сфера особистості є інтегративною основою як для окремої особистості, так і для соціальних груп. Вивченню цієї проблеми приділяли увагу Б.Г. Ананьєв, А.Г. Здравомислов, А.Н. Леонтьєв, Д.А. Леонтьєв, Л.М. Смирнов, В.А. Ядов, Г. Олпорт. Ціннісна орієнтація формується в процесі соціалізації особистості протягом всього її життя, що в подальшому і визначає громадянську позицію людини, ставлення до своїх обов'язків та інших людей. Саме в цей час для нас, українців, є важливим наявність духовно-моральних цінностей у кожної особистості нашої нації, бо саме це визначає і забезпечує розвиток держави, її стабільність і рух вперед. Виховання духовних інтересів і ціннісних орієнтацій, які є визначальними в подальшій поведінці людини, повинні бути пріоритетними в системі виховання особистості, починаючи з народження, сім'ї і протягом всього життя. Але це не завжди в нашій державі було пріоритетом, це ігнорувалось і не було домінуючим в політиці урядів і міністерств, що безкінечно змінювались, декларували свої програми, але так і не сподобились до того, щоб піднести на вищий щабель саме духовну спрямованість особистості через виховні та навчальні інституції. Саме тому, запитуючи у студентів «Які духовно-моральні якості притаманні Вам?» ми отримали відповіді: «не можу собі дати адекватну оцінку»; «не знаю, що це таке»; «не знаю, які вони в мене»; «не розумію питання»; «егоїзм, скептицизм» – 3,8 %.

Метою нашого дослідження було визначення наявності духовно-моральних якостей студентів гуманітарних та інженерних напрямів Черкаського державного технологічного університету. В опитуванні взяло участь 328 студентів лінгвістичного, будівельного факультету та факультету інформаційних технологій і систем.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи відповіді, слід зауважити, що більшість саме студентів інженерного фаху не зорієнтовані у визначенні своїх духовно-моральних якостей, що безумовно по-

требує уваги викладачів і більш досконалого вивчення цього питання всіма виховними інституціями, що впливають на становлення особистості. Серед інших відповідей слід зазначити, що на перше місце студенти серед духовно-моральних якостей, притаманних їм поставили чесність і доброту (48,7 %), відповідальність (21,2 %), щирість, співчуття, відвертість, ввічливість (15 %), щедрість, відданість, справедливість, працелюбство, повага до старших (5,3 %), милосердя, допомога іншим, людяність, скромність (3,1 %), патріотизм, оптимізм, терпимість, порядність, егоїзм, любов до Батьківщини, стійкість переконання, здатність до компромісу (2,3 %). При цьому 4,4 % студентів не відповіли на це запитання, залишивши його без уваги, що також є певним показником їх позиції. Зважаючи на такий стан речей, ми поцікавились, що і хто формує у особистості ціннісні та моральні переконання. 28 % студентів вказали на оточення, суспільство, спілкування; 25,6 % – родина, сім'я, виховання; 11,6 % – школа, ВНЗ, друзі; 8,1 % – самопізнання, саморозвиток, прагнення до самовдосконалення. По 6,9 % – досвід, життєві ситуації та труднощі життя, 3,5 % – література, 2,3 % – віра в Бога, релігія. Також 3,8 % назвали екстремальні ситуації, наполегливу працю, свободу, високодуховного наставника. 2 % студентів не відповіли на запитання. Отже, пріоритети у студентів розставлені правильно, оскільки основи духовності все ж закладаються у сім'ї, змалечку, завдяки правильному вихованню і закріплюються в подальшому в інших виховних закладах. Але що найголовніше – це все відбувається на певному фоні, яким є оточення дитини, середовище соціальне і природне, здатність до спілкування в цьому середовищі і набуття тим самим певного досвіду, що в подальшому і визначає поведінку особистості, при цьому не виключається самосвідомість і саморозвиток, які є рушійними силами розвитку особистості, при певній вмотивованості цього процесу. І ось саме на це запитання «Чи варто бути духовно-моральною особистістю і чому?» ми отримали наступні відповіді. Загалом позитивно відповіли 92,7 % студентів, при цьому зазначаючи, що «хочеш змінити світ, почни з себе», «від цих якостей залежить доля людини», «в цьому проявляється людяність», «це виховує в нас Людину», «щоб не бути біосміттям», «варто, бо людина вже вимираючий вид». Як бачимо, студенти дуже чітко оцінюють величезну роль і значимість духовності та моралі у своєму житті і це вже є великий прогрес, тому що вони починають розуміти переваги духовності над бездуховністю. В цьому полягало і наступне наше запитання: «В чому переваги духовно-морального стержня людини?», на що отримані такі відповіді: «людина бачить світ по-іншому», «має стійкі переконання і готова їх захищати», «така людина є доброю і може співпереживати», «висловлює свої думки, не боячись наслідків», «впевнена в собі», «Людина є Людиною, а не бидлом», «цілеспрямована», «духовна розвиненість», «він (стержень) – не матеріальний, його не можна зламати». Цікавим є те, що студенти інженерного фаху, а це 60 %, не відповіли на це запитання та прокоментували типу: «не знаю», «переваг немає». Це насторожує, оскільки студенти не розуміють, у чому полягає сутність морально-духовного стержня людини і не можуть адекватно відповісти з позиції свого бачення. А як жити далі, а як виховувати своїх майбутніх дітей? Ось де поле для роботи та роздумів для всіх викладачів, і насамперед для батьків цих студентів. На запитання «Як впливає сім'я, школа, ВНЗ на формування духовних людських якостей?» – студенти відповіли загалом позитивно, конкретизуючи: «Сім'я – найвищий ступінь розвитку моральності, школа – середній ступінь, університет – найнижчий ступінь», «сім'я – 80 %, школа – 6 %, ЧДТУ – 15 %», «на формування особистості – сім'я, школа – стійкість і вміння спілкуватися з людьми, вуз – вміння самостійно справлятися зі своїми проблемами, виходити з важких ситуацій». Як бачимо, 90 % опитуваних на перше місце за якістю та силою впливу ставлять сім'ю, родинне виховання, хоча дехто зауважує: «якщо сім'я благополучна», «є різні типи сімей, для яких духовність і моральність трактується по-різному», «сім'я – дає основні засади, школа, ВНЗ – нічого, окрім спілкування».

Таким чином роль сімейного виховання, як і повинно бути, стоїть на визначальному, першому місці, і студенти це розуміють. Отже, виховна система підростаючого покоління в нашій державі повинна ґрунтуватись на засадах сімейної, батьківської, родинної педагогіки, оскільки саме через неї у дитини закладається фундамент, стержень духовно-моральних якостей, основи характеру, її світогляд, естетичний смак. Саме у сім'ї виховується любов до природи, усього прекрасного, до рідних і близьких, до Батьківщини і країни. Закладені та сформовані в ранньому дитинстві, такі якості мають особливу стійкість. Сім'я створює для дитини можливість для спілкування з дорослими, в сім'ї формується емоційно-психологічний мікроклімат, що базується на почутті любові, в сім'ї виховується ставлення до праці, як до важливої соціальної цінності, а також саме тут дитина засвоює перші трудові навички, навчається поважати працю, готується до майбутньої трудової, професійної діяльності. Знаючи про таку домінуючу роль сім'ї у формуванні морально-духовних якостей особистості, вся наукова педагогічна спільнота повинна приділити цьому якнайшвидшу, якнайбільшу увагу, переглянути плани і програми щодо поліпшення стану сімейного виховання в нашій країні. Це не просте питання, оскільки успішно виховувати дітей в сім'ї, виконувати свій батьківський обов'язок можуть лише ті сім'ї, які мають певний рівень матеріального добробуту, достатню кількість вільного часу, особистісний належний моральний потенціал. Сьогодні ці складові аж ніяк не відповідають реаліям життя. Тому діти виростають

без запасу «міцності» любові, без належної ласки і ніжності, без достатнього спілкування з батьками, без всього того, що в подальшому і було б основою їх духовної і моральної стійкості. Тому не дивно, що студенти «труднощі життя», «перешкоди», «екстремальні ситуації», «недостатнє спілкування з батьками» визначають як фактори, що сприяють їх духовно-моральній стійкості. Але ми говоримо про юнаків і дівчат, що лише вийшли з підліткового віку, а вже мають такий сумний досвід розв'язання своїх життєвих проблем, досвід, що залишає рани на серці і в душі, що робить їх агресивними, непоступливими, злими, підступними, хитрими і т.д. Це діти «узбіччя», діти, які не жили, а виживали, тому і не відають, що таке моральні якості, не можуть їх у собі віднайти і назвати, не розуміють, що таке морально-духовний стержень, і як ми вже зауважили, близько 60 % студентів не відповіли на це запитання.

Запитуючи у студентів «Чому і як необхідно навчати і виховувати дітей, щоб вони росли духовно і морально ціннісними?» студенти відповідали: «говорити правду», «ввести цензуру у ЗМІ», «читати книжки», «розвивати творчу особистість», «з дітьми треба розмовляти», «виховувати патріотами», «навчати власним прикладом», «дітей треба чути», «в любові та турботі», «бути другом для своєї дитини, але в певних межах», «не застосовувати фізичної сили у вихованні», «любити дітей», «не принижувати», «не розбещувати», «вчити добра», «виховувати кнутом та пряником», «розповідати про етикет, чесність, порядність», «не обмежувати інтереси дитини», «розвивати любов до прекрасного», «давати свободу», «не давати дитині бачити сварки, бійки батьків», «виховувати згідно з ученням Божим». Ну чом не Кодекс сімейного виховання!? Але підсумком цього є вислів студентів: «Як би ж я знав як (виховувати!!!)» та «В повній ізоляції від людей». Он як! І над цим треба думати і не лише, а й діяти, щоб не «втрачати» покоління, щоб не зростали діти «узбіччя». Що ж для цього необхідно зробити, що «необхідно змінити в Україні для підняття престижу, моральних цінностей у народі?» – таким було наше запитання. І тут ми бачимо, що близько 70 % студентів пропонують «привести до влади справжнього лідера» та «змінити владу»; 22 % студентів – за «покращення якості освіти», «укріплення почуття патріотизму», «підвищення рівня самовиховання», «зміну законів», «змінити себе». Близько 5 % студентів висловили свої думки так: «навчити людей думати», «більше уваги приділяти інформаційним джерелам і навчанню», «більше уваги – культурній спадщині країни», «переглянути роль грошей в житті людини», «підвищити рівень життя в країні», «виховувати по-іншому нові покоління», «рівнятися на більш розвинені Європейські держави». 3 % студентів налаштовані песимістично і вважають: «Це не реально щось змінити», «Не зміниться нічого».

Висновки. Отже, як показало наше опитування, питання формування духовно-моральних якостей особистості є дуже складним процесом. Але якщо за його основу брати визначені історією нормотворчі традиції українського народу, які завжди були фундаментом духовного життя нашої нації, то можна очікувати й досить позитивні зрушення у свідомості та ментальності нашого народу. Роль освіти та виховання в цьому процесі є визначальною. Базуючись на духовній спадщині нашого народу, слід змінити основні принципи виховання, де пріоритетним буде виховання у дітей любові до своєї землі і віра в її майбутнє, досягнення освітньо-виховного ідеалу – виховання гармонійно розвинутої особистості, гуманізація особистості, що у своєму поєднанні сприятимуть розвитку нації в цілому.

Література:

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев // Изд-во ЛГУ. – Л., 1968. – 338 с.
2. Здравомыслов А. Г. Потребности. Интересы. Ценности / А. Г. Здравомыслов. – М. : Политиздат, 1986. – 222 с.
3. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев – М.: Политиздат, 1975. – 304 с.
4. Леонтьев Д. А. Ценности как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции / Д. А. Леонтьев // Вопросы философии. – 1996. – № 4. – С. 15–26.
5. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности / под ред. В.А. Ядова. – Л. : Наука, 1979. – 222 с.
6. Смирнов Л. М Анализ опыта разработки экспериментальных методов изучения ценностей / Л.М. Смирнов // Психологический журнал. – 1996. – Том 17, № 1. – С. 157–167.
7. Олпорт Г. Становление личности. Избранные труды / Г. Олпорт. – М. : Смысл, 2002. – 462 с.